

likte sürdürmüş, küçük bir yelkenliyle Gelibolu-İstanbul arasında gidip gelerek **mukabele*** günü olan çarşambaları bir hafta Gelibolu'da, bir hafta Beşiktaş'ta geçirmiştir. Bu yelkenlinin bir maketinin tekkenin son günlerine kadar semâhânenin tavanında asılı olduğu söylenmektedir. Ağazâde Şeyh Mehmed Efendi, II. Osman ile birlikte Hüseyin Paşa'nın da yeniçeriler tarafından öldürülmesinden (1622) bir müddet sonra Gelibolu'daki dergâhına dönmüş ve orada vefat etmiştir (1653). Daha sonra mevlevîhâneye sırasıyla Süleyman (ö. 1654), Hüseyin (ö. 1660), Nâci Ahmed (1663'te şeyhlikten azledildi), Çengî Yüsun (ö. 1669), Eyyübî Mehmed Memiş (ö. 1723), Ahmed (ö. 1764), Mehmed Sâdık (ö. 1764), Tokadî Abdülhad (ö. 1766), Trablus şeyhi Ahmed (ö. 1771), Hattat Yüsun Zühdî (ö. 1817), Trablusşamlı Mahmud (ö. 1819), Ermenekşeyhizâde Mehmed Kadri (ö. 1851), Mehmed Said (ö. 1853), Hasan Nazîf (ö. 1862) ve Hüseyin Fahreddin (ö. 1911) dede efendiler postnişin olmuşlardır.

III. Selim, kız kardeşi Beyhan Sultan'dan devraldığı Çırağan Sahilsarayını tamir ettirip genişlettiği sırada 1804 yılında Beşiktaş Mevlevîhânesi'ni yeniden inşa ettirmiş, II. Mahmud aynı sarayı 1836-1838 arasında büyütmek istediğinde Hanım Kadın Mescidi ve Eğribozlu Hacı Ahmed Ağa Mektebi gibi diğer bazı hayır eserleriyle beraber mevlevîhâneyi de yıktırarak arsasını saray arazisine katmıştır. Bu arada mevlevîhânenin bitişikteki Musâhib Abdî Bey Yalısı'na nakledildiği ve sultanın saraya eklenen bölümde kalan Mevlevî kabirlerinde her gece kandil yaktığı bilinmektedir. Sultan Abdülaziz, ağabeyi Sultan Abdülmecid'in 1276'da (1859-60) yıktığı Çırağan Sahilsarayının yerine eskisinden daha büyük ve iddialı olan bugünkü sarayını yaptırırken 1284'te (1867-68) mevlevîhâne olarak kullanılan yalıyı da yıktırınca Beşiktaş Mevlevîhânesi ikinci defa zarar görmüştür. Bu defa mevlevîhâne önce geçici olarak Fındıklı'daki Karacehennem İbrâhim Paşa Konağı'na, 1870'te de Maçka sirtlarında inşa ettirilen yeni binaya taşınmıştır. Beşiktaş Mevlevîhânesi'nin devamı niteliğindeki Maçka Mevlevîhânesi de ancak dört yıl ayakta kalabilmiş ve 1874'te halen İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi olarak kullanılan kışlaya yer açmak için ortadan kaldırılmıştır. O tarihteki

postnişin Hüseyin Fahreddin Dede Efendi, ailesi ve dedegânı ile beraber Eyüp Bahariye'de, bahçelerinde aynı yıl Bahariye Mevlevîhânesi'nin yapımına başlanan Hatab Emîni Mustafa ve Hüseyin efendilerin yalılarına taşınmıştır. Bu arada Hasan Nazîf Dede'nin naaşı önce Beşiktaş'tan Maçka'ya, sonra Maçka'dan Bahariye'ye, Mehmed Said Dede'ninki ise Beşiktaş'tan Bahariye'ye nakledilmiş, diğer kabirler Çırağan Sarayı'nın bodrumunda kalmıştır. 1987 yılında otel olarak kullanılan sarayın bodrumunda bulunan kabir ve mezar taşları Galata Mevlevîhânesi hazînesine nakledilerek koruma altına alınmıştır. Kuruluşundan itibaren zengin bir tasavvuf ve kültür ortamına sahip bulunan Beşiktaş Mevlevîhânesi IV. Mehmed, Mevlevî muhibbi III. Selim ve II. Mahmud başta olmak üzere hükümdarların ilgi ve yardımlarını görmüş, devlet ricâlinin, sanat erbabının uğrak yeri olmuş, bu ocağın birçok müsiķişi nas ve şair yetiştirmiştir.

Beşiktaş Mevlevîhânesi'nin yerleşim düzeni ve mimarisi hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Evliya Çelebi fevkanî konumdaki semâhânenin deniz kıyısında, dedegân hücrelerinin batı (kara) tarafında yer aldığını kaydeder; semâhânenin ceviz kaplamalarını ve nakışlı kubbesini över. *Hadîkatü'l-cevâmî* müellifi Ayvansarayî mevlevîhânenin başlangıçta bir mescid-semâhânenen ibaret olduğunu, mutfağı dahi bulunmadığını, sonradan genişletildiğini nakleder (bk. bibl.). Böylece söz konusu kuruluşun önceleri mütevazî bir zâviye niteliğinde olduğu, zamanla tam teşekküllü bir âsitâne niteliğine kavuştuğu anlaşılmaktadır. Musâhib Abdî Bey Yalısı'nın tâdil edilmesi sonucunda ortaya çıkmış olan bina ise elimizdeki röleveye bakılırsa kare planlı ahşap bir semâhâneye sahipti. Doğu yönünde ortada giriş, yanlarda ikişer pencere yer alıyordu. Söz konusu açıklıklar yuvarlak yalancı kemerlerle donatılmıştı. Sağır olan güney duvarında eksenden kaydırılmış mihrap, güneybatı köşesinde kısmen mutriba ayrılmış olan fevkanî mahfile çıkan merdiven, batı duvarında türbeye bakan bir niyaz penceresi ile tâli bir kapı, kuzeybatı köşesinde de şerbethâne olması muhtemel yamuk planlı ufak bir mekân seçilmektedir. Kuzey yönünde semâhânenin selâmlık ve harem bölümlerine bitişik olduğu tahmin edilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, I, 450; *Âsitâne Tekkeleri*, s. 13; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, II, 104-109; Osmanlı Müellifleri, II, 7; Mehmed Ziyâ, *İstanbul ve Boğaziçi*, İstanbul 1336, II, 242; Ergun, *Antoloji*, I, 36-38; II, 399, 405-406, 498-500, 507-511; Mualla Yaman, *Çırağan Sarayı Tarihi* (lisans tezi, 1946), İÜ Ed.Fak., Tarih Seminer Kitaplığı, nr. 337; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1965, II, 12; A. Süheyl Ünver, "Beşiktaş-Çırağan Mevlevîhanesi Hakkında", *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci*, Konya 1978, s. 165-171; a.mlf., "Beşiktaş Mevlevîhanesi" (Süleymaniye Kütüphanesi'ne devredilen özel evrakı içinde); M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979, s. 47; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Taysî), s. 71-72; Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 339; Erdem Yücel, "İstanbul Mevlevîhâneleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, XI/58, İstanbul 1969, s. 28-33; a.mlf., "Yok Olan İstanbul Mevlevîhâneleri", *TTOK Belleteni*, LX/339 (1977), s. 2, 7; a.mlf., "Beşiktaş (Bahariye) Mevlevîhânesi", *STY*, XII (1982), s. 161-168; Muzaffer Erdoğan, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevîhâneleri", *GDAAD*, sy. 4-5 (1976), s. 15-46; M. Sertoğlu, "Dolmabahçe'den Beşiktaş'a", *Hayat Tarih Mecmuası*, sy. 9, İstanbul 1977, s. 66-77; Pars Tuğlacı, "Çırağan Mevlevîhanesi", *Tarih ve Toplum*, XIII/73 (1990), s. 44-45; "Bahariye (Beşiktaş-Maçka) Mevlevîhânesi", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1983, II, 975-981.

M. BAHÂ TANMAN

BEŞİR

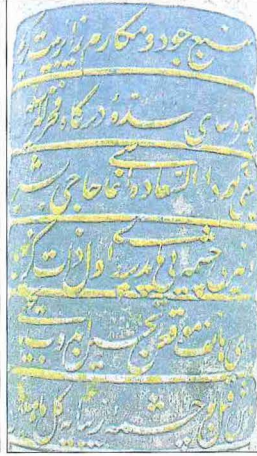
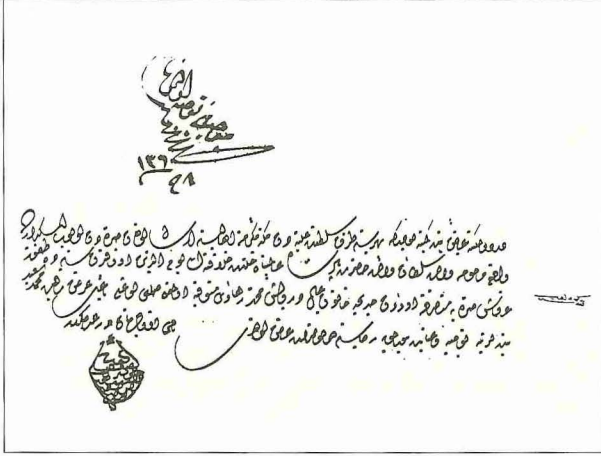
(البشیر)

Hz. Peygamber için kullanılan isim veya sıfatlardan biri.

Sözlükte "müjdelemek; güler yüzlü olmak, güler yüze karşılamak" anlamlarına gelen **beşir** kökünden türetilmiş bir sıfat olup "müjdeleyen, güler yüzlü ve sevenen olan" demektir. Bu kelime Kur'an-ı Kerim'de yedi defa **nezîr*** ile birlikte Hz. Peygamber'e ve aynı mahiyette bir defa da Kur'an'a (Fussilet 41/4) nisbet edilmiştir.

Bizzat Hz. Peygamber'in de beşir sıfatını kendisine nisbet ettiği sabittir (Nesâî, "İmân", 6). Kur'an'da **tebşîr** (müjdelemek) fiili Allah, Hz. Peygamber ve Kur'an-ı Kerim için kullanıldığı gibi bunun ism-i fâilî olan **mübeşşir** de hem geçmiş peygamberler hem de Hz. Muhammed için kullanılmıştır. Bu istimal tarzı hadislerde de mevcuttur (meselâ bk. Buhârî, "Tefsîr", 48/3, "Tevhîd", 20).

Beşir veya tebşîr "müjdelemek yani iyi bir haber vermek, sevindirici bir sonucu bildirmek" mânasına gelmekle birlikte Kur'an-ı Kerim'de kinâye ve istihza yoluyla "üzücü bir haber" ve elem verici bir

Hacı Beşir Ağa'nın her yıl Mekke halkına gönderilen surre ile ilgili bir arzı (BA, Ali Emrî, Ahmed III, nr. 3751) ve Sünbül Efendi Camii avlusundaki çeşmesinin kitabesi - Kocamustafapaşa / İstanbul

sonucu" bildirmek anlamında da kullanılmıştır. Beşir'in naslarda daima nezîr ile birlikte yer alması, birincinin iyi habere, ikincinin ise kötü habere tahsisini ifade eder. Buna göre Beşir, "müminlere (veya itaatkâr müminlere) özellikle âhîret mutluluğunu ve cenneti müjdeleyen" mânasına gelir.

Beşir Hz. Peygamber'in isimlerinden biri olarak kabul edilmişse de yanında onun diğer isimlerinden biri veya ismin yerini tutan bir zamir bulunmadan kullanılmadığına göre onu Hz. Peygamber'in bir adı değil sıfatı saymak daha isabetli olur.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, "bşr" md.; *Kāmus Tercümesi*, "bşr" md.; Mustafavî, *et-Taḥkîk*, "bşr" md.; Buhârî, "Tefsîr", 48/3, "Tevhîd", 20; Nesâî, "İmân", 6; Kādî İyâz, *eş-Şifâ*², I, 319, 336; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eşer*, II, 315; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me‘ad*, I, 34; Ali el-Kârfî, *Şerḥu's-Şifâ*², İstanbul 1316, I, 516.

AHMET ÖNKAL

BEŞİR b. ABDÜLMÜNZİR

(bk. EBÜ LÜBÂBE el-ENSÂRÎ).

BEŞİR AĞA, Hacı

(ö. 1159/1746)

Daha çok yaptırdığı hayır eserleriyle tanınan Dârüssaâde ağası.

Harem ağalarının en ünlülerinden olup muhtemelen XVII. yüzyıl ortalarında doğmuş, küçük yaşta zenci köle olarak İstanbul'a getirilmiş ve kızlar ağası Yap-

raksız Ali Ağa'nın yanında yetişmiştir. Zamanla padişah musâhibliğine yükselen Beşir Ağa 1705'te saray hazinedarı oldu. 1713'te zamanın Dârüssaâde ağası Süleyman Ağa ile birlikte önce Kırıs'ta, sonra da Mısır'da ikamete mecbur edildi. Daha sonra buradan Hicaz'a gönderildi ve şeyhülharemlik makamına tayin edildi. 1717'de İstanbul'a getirilerek Dârüssaâde ağası oldu. On üç yıl III. Ahmed, on altı yılı da I. Mahmud zamanında olmak üzere toplam yirmi dokuz yıl harem ağalığı görevinde bulunan Beşir Ağa 3 Haziran 1746'da vefat etti; türbesi Eyüp'tedir.

Beşir Ağa sarayda özellikle I. Mahmud üzerinde büyük nüfuz sahibi olması dolayısıyla önemli mevkilere tayinlerde tesirli olmuştur. İlim ve maarif ehlini himaye etmiş, ayrıca pek çok hayır eseri yaptırmıştır. Bunların başlıcaları Bâbü'lî'de cami, sıbyan mektebi, medrese, kütüphane, tekke ve sebilden meydana gelen bir külliye; Eyüp'te bir dârülhadis, kütüphane ve çeşme; Topkapı Sarayı içinde bir mescid; İstanbul'un çeşitli yerlerinde çeşmeler; Medine'de bir medrese ve kütüphane, Kahire'de bir sebil ve mektep; Ziştovi'de bir medrese ve kütüphane. Ayrıca Bağdat'ta İmâm-ı Âzam Camii Kütüphanesi'ne de bir miktar kitap vakfetmiştir.

Hacı Beşir Ağa'nın kurduğu vakıf kütüphanelerinden başka oldukça zengin bir özel kütüphanesinin de olduğu anlaşılmaktadır. Vefat ettiğinde sadece Karaağaç'taki hazine odalarında, arasında Kâtib Çelebi'nin el yazısıyla *Cihannü-*

mâ adlı eserinin de bulunduğu 150 kadar değerli kitap çıkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İzzî, *Târih*, İstanbul 1199, vr. 59^{a-b}; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 24, 123-124; Ahmed Resmî, *Hamîletü'l-küberâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3876, vr. 48^b-49^a; *Sicill-i Osmânî*, II, 20; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1943, I, 154-156, 160, 172, 176, 178; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s. 175-177; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 332-333; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 85-87; R. Ekrem Koçu, "Beşir Ağa (Hacı)", *İst.A*, V, 2599.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

BEŞİR AĞA, Morali

(ö. 1165/1752)

Dârüssaâde ağası ve hattat.

Mora *muhassıl**'ı Ahmed Paşa'nın kölesi olduğu için Morali lakabıyla anılmaktadır. 1137'de (1724-25) saraya girdi, 1730'da I. Mahmud'un musâhibi, ertesi yıl da hazinedarı oldu. 1746 yılında Hacı Beşir Ağa'nın yerine Dârüssaâde ağalığına getirildi. Selefî gibi I. Mahmud üzerinde büyük nüfuz sahibi olan Beşir Ağa sadrazam tayinlerinde bile önemli rol oynadı. Fakat bir kısım adamlarının ve-

Morali Beşir Ağa'nın nesih hattıyla yazdığı hilyesi (TSMK, Güzel Yazılar, nr. 726)

